
Ю. Соліонович
(м. Київ)

ПРОФЕСІЙНІ ТА КОМЕРЦІЙНІ ТОВАРИСТВА КИЇВСЬКИХ ФАРМАЦЕВТІВ (1860–1904 рр.): ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Лібералізація громадсько-політичного життя в Російській імперії у кінці 50-х – на початку 60-х рр. XIX ст., ініційована царем-реформатором Олександром II, відкрила нові можливості для виникнення й діяльності культурно-просвітницьких та професійних організацій і в Україні. У той час значне число небайдужих та підприємливих людей шукали шляхів для власної самореалізації, беручи активну участь у громадському житті не лише російських столиць, а й провінційних центрів імперії. Сприятливою суспільною ситуацією в імперії вирішили скористатися також аптекарі Києва, які виступили з ініціативою створення „Русского (Киевского) фармацевтического общества”. 1 вересня 1860 р. група аптекарів¹ міста звернулася до своїх колег (насамперед до власників аптек та їх управителів) Київської, Подільської, Волинської, Полтавської, Чернігівської й Мінської губерній з обіжником, у якому аргументовано доводилася необхідність заснування цього товариства.

На думку фундаторів, головним завданням останнього мало стати встановлення та зміцнення професійних контактів між фармацевтами з метою розвитку фармакології, а також забезпечення добробуту аптекарів. Крім того, воно мало сприяти вдосконаленню професійної майстерності фармацевтів, надавати матеріальну допомогу молодим спеціалістам під час складання ними іспиту для отримання ступеня аптекарського помічника або провізора, а також під час занять майбутніх фахівців за відповідним профілем в університеті. Ще одним завданням товариства визначалася опіка над вдовами й сиротами померлих його членів та запобігання можливим шахрайствам сторонніх осіб під час оренди чи купівлі аптек².

Воно планувало також розпочати видання фармацевтичної газети, в якій повинні були вміщуватися практичні поради для виготовлення нових препаратів і різні дані щодо використання всіх ліків; розпорядження уряду й відомчі інструкції, котрі регламентували б роботу як казенних, так і приватних (вільних) аптек; нарешті, у часописі мала публікуватися інформація, яка могла б зацікавити всіх фармацевтів в Україні й імперії: повідомлення про оренду або продаж аптечних закладів та наявність вільних вакансій у них, реферативні огляди фахової літератури, некрологи відомих спеціалістів, звітні документи про прибутки і видатки товариства тощо. У такий спосіб останнє сподівалося забезпечити підвищення професійного рівня своїх членів, а також охопити впливом якомога ширше коло фармацевтів в Україні³. З метою матеріального забезпечення діяльності товариства та покриття видатків на видання газети у згаданому циркулярі пропонувалося встановити щорічні членські внески (по 1/4 копійки сріблом з кожного виписаного в аптеці рецепту і по

одній копійці сріблом з кожного карбованця отриманого фармацевтом жалування). Передбачалося приймати й добровільні пожертви від членів товариства та взагалі всіх осіб, яким була не байдужа справа розвитку фармацевтики на українських землях. Зібрані в такий спосіб кошти мали бути спрямовані на благодійні цілі (зокрема для матеріальної підтримки вдів і сиріт) ⁴.

28 лютого 1861 р. ініціативна група звернулася до київського губернатора, генерал-лейтенанта П.Гессе з проханням розглянути проект статуту Київського фармацевтичного товариства. У супровідному листі аптекарів зазначалося, що воно засновується з метою „найти средства к исправлению недостатков в полезном выполнении своих обязанностей и в учено-филантропическом своём быту, равно дать возможность правительству узнать верно настоящие потребности нашего сословия” ⁵. Йдучи назустріч проханням київських фармацевтів, П.Гессе 7 березня того ж року вніс подання київському, подільському та волинському генерал-губернатору князю І.І.Васильчикову, який у свою чергу через місяць зробив у цій справі представлення міністру внутрішніх справ Російської імперії ⁶.

За дорученням останнього медичний департамент його відомства здійснив експертизу поданих установчих документів Київського фармацевтичного товариства й підготував відповідь на запит генерал-губернатора. У ній містилася вимога внести певні корективи і врахувати зауваження, висловлені членами медичної ради департаменту щодо деяких положень статуту. Після внесення змін 4 травня 1863 р. його затвердило МВС Російської імперії ⁷. Ця подія зняла всі формальні перешкоди для подальшої діяльності Київського фармацевтичного товариства, існування якого набуло юридичних підстав.

Щоправда в 60-70-х рр. XIX ст. успішному розгортанню його роботи заважали труднощі об'єктивного характеру – насамперед недостатня кількість аптек у Києві та відповідно брак фармацевтів, які б могли підтримати товариство в організаційному й фінансовому відношенні. До того ж відкриття їх, особливо у центральній частині міста, вимагало значних капіталовкладень і полегодження маси юридичних та організаційних проблем. Але поступово в Києві виникали нові аптеки, й до 1883 р. їх кількість збільшилася до 13 (на момент заснування Київського фармацевтичного товариства у місті діяло лише сім аптечних закладів (два з них – на Хрещатику, які працювали зі значним перевантаженням) ⁸.

Майже всі київські аптеки були комерційними підприємствами (тут не йдеться про так звані казенні, які утримувалися державою), і ця обставина змушувала власників та управителів останніх постійно дбати про їх прибутковість. Тому не дивно, що на засіданнях членів київських фармацевтичних товариств досить часто обговорювалися можливі шляхи підвищення рентабельності аптек, активно дебатовалися актуальні проблеми подальшого розвитку відповідного бізнесу. Одним із засобів підвищення ефективності функціонування цих закладів було укладання прямих угод із спеціалізованими торговельними підприємствами, які займалися комерційною реалізацією товарів медичного профілю.

Найчастіше київські фармацевти зверталися до послуг заснованого в 1881 р. акціонерного “Южнорусского общества торговли аптекарскими товарами” (ЮРОТАТ), яке з самого початку своєї діяльності посідало міцні позиції на ринку ліків. У його статуті зазначалося, що товариство створюється з метою забезпечити збут (як у межах Росії, так і за кордоном) аптекарських товарів та патентованих лікарських засобів найвищої якості, зосереджених на київському складі братів Марцинчиків⁹. Невдовзі останнє вже постачало значний обсяг різних медичних і фармацевтичних товарів (у тому числі хірургічні інструменти, санітарне устаткування, медикаменти, дезінфекційні засоби, обладнання для аптек та лікарень тощо) до багатьох державних і приватних закладів.

Серед його клієнтів зокрема, значилися аптечні склади Київського, Віленського й Одеського військових округ, адміністрації казенних та приватних залізниць, Київське, Подільське, Волинське лікарські відділення, більшість санітарних управ на південноукраїнських землях, клініки і лабораторії університету св. Володимира, а також практично всі київські шпиталі. Разом з тим фармацевтичні й лікарські товари можна було придбати у трьох магазинах товариства (два розташовувалися на Хрещатику, один – на Подолі)¹⁰. Правління ЮРОТАТ¹¹ прагнуло задовольнити попит максимально широкого кола своїх потенційних клієнтів, і з цією метою на початку 1895 р. відкрило свій транзитний та оптовий склад аптечних товарів в Одесі¹². У 1913 р. товариство володіло вже шістьма власними крамницями, а також відкрило і виробничу лабораторію, згодом реорганізовану в завод (нині – Київський завод медпрепаратів)¹³.

У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Києві існувало вже кілька аптекарських товариств, у тому числі «Юго-западный союз фармацевтов», «Киевское фармацевтическое общество взаимопомощи» й ін. Особливо активно провадило свою діяльність «Киевское общество аптекарей», головою якого був магістр фармації Ян Адольфович Марцинчик (власник аптеки на Хрещатику, 36). При цьому товаристві було засновано Хіміко-фармацевтичний та Бактеріологічний інститути¹⁴, що мало велике значення для подальшого розвитку аптечної справи як у столиці, так і загалом в Україні. Такий стан справ у галузі фармацевтики свідчив про те, що Київ у той час мав достатню кількість спеціалістів фармації, повсякденна діяльність яких значною мірою забезпечувала задовільний стан здоров'я мешканців міста. Члени професійних та комерційних товариств фармацевтів, дбаючи про власні інтереси, разом з тим займалися гуманітарною й благодійницькою діяльністю, неодмінно приходили на допомогу тим власникам аптек, які в силу різних причин опинялися у скрутному матеріальному становищі. Цим київські аптекарі здобули собі авторитет і повагу киян, які завжди могли отримати у відповідних закладах потрібні їм ліки.

---

¹ Ініціаторами створення фармацевтичного товариства виступили київські аптекарі О.Мій, А.Марцинчик, Н.Неезе, К. де Форен, А.Фролет, Ф.Царен та І.Ейсмонт (див.: Цен-

тральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАУК), – Ф.442, оп.38, спр.231, арк.17).

² ЦДІАУК. – ф.442, оп.38, спр.231, арк.16. Текст обіжника та листування у справі заснування Київського фармацевтичного товариства наведено в: Сятиня М.Л. Історія фармації: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – Львів, 2002. – С.223-225.

³ ЦДІАУК. – ф.442, оп.38, спр.231, арк.16-17.

⁴ Там само. – Арк.17.

⁵ Там само. – Арк.15-15зв.; див. також: Сятиня М.Л. Вказ. праця. – С.225-226.

⁶ ЦДІАУК. – Ф.442, оп.38, спр.231, арк.1-1зв., 2-2зв.

⁷ Там само. – Арк.3-3зв., 22-23зв.

⁸ Галайба В. 1200 метрів історії // Хрещатик: Культурологічний путівник. – К., 1997. – С.108-110. У 1896 р. в Києві функціонувало лише п'ять великих аптек у центрі міста (три на Хрещатику і по одній на Вел. Васильківській та Вел. Підвальній), і тільки у 1913 р. кількість аптек збільшилася до 43 (див.: Киев: Энциклопедический справочник. – К., 1985. – С.42).

⁹ Історія фармації України / Р.В.Богатирьова, Ю.П.Спіженко, В.П.Черних та ін. – Харків, 1999. – С.80.

¹⁰ Див.: Южно-русская медицинская газета. – Одесса, 1894. – 15 декабря. – № 49.

¹¹ Розміщалося в Києві на Фундуклеєвській вул., 14 (разом з конторою та складом аптечних товарів).

¹² Южно-русская медицинская газета. – Одесса, 1895. – 26 января. – № 4.

¹³ Киев: Энциклопедический справочник. – С.42; див. також: Сятиня М.Л. Фармацевтична справа в Україні: Минуле. Сьогодні. День майбутній. – К., 1998. – С.58-59.

¹⁴ Календарь: Справочная и адресная книга г. Киева на 1913 г. – К., 1912. – С.356, 362, 547-548.

